

Северин Оксана Олександрівна,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

УДК 343.8

ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ШТРАФУ

Статтю присвячено дослідженню питань щодо порядку виконання покарання у виді штрафу, основних проблем, що виникли у зв'язку з прийняттям нової редакції ст. 26 Кримінально-виконавчого кодексу України; запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: штраф, порядок виконання штрафу, державний виконавець, контроль за виконанням штрафу, ухилення від сплати штрафу.

На шляху розвитку держави, починаючи з 2010 року, коли було розпочато системні реформи, Верховною Радою України прийнято чимало законів, серед яких Кримінальний процесуальний кодекс, закони про внесення змін та доповнень в Кримінальний кодекс України. Не оминув законодавець і нормативні документи, що стосуються порядку та умов виконання кримінальних покарань.

Одним із питань, які були розглянуті останнім часом, є визначення порядку виконання та умов відбування штрафу.

Неможливо переоцінити переваги штрафу над іншими видами покарань. Його застосування забезпечує зменшення кількості осіб, що перебувають у місцях позбавлення волі (а, отже, зменшення витрат на їх утримання, виключення контакту осіб, засуджених за злочини невеликої та середньої тяжкості, з «усталеними» злочинцями і попередження їх негативного впливу, недопущення втрати соціально-корисних зв'язків засудженого тощо), зменшення витрат, пов'язаних з виконанням покарання; отримання доходів у державний бюджет; можливість індивідуалізувати призначене покарання залежно від майнового стану засудженого (при визначенні розміру штрафу або, наприклад, при призначенні розстрочки виплати) тощо.

Доцільність збільшення кількості призначення цього виду покарання підтверджується і зарубіжним досвідом.

Штраф широко застосовується в кримінальному праві багатьох країн світу. Цей вид покарання є найпоширенішим в Англії, США, Франції, Німеччині. Намагається не відставати в цьому питанні і Україна. Останнім часом суди все частіше почали призначати особам, засудженим за злочини невеликої та середньої тяжкості, покарання у виді штрафу.

Однак, разом з тим, в процесі виконання цього виду покарання не вдалося уникнути багатьох проблем.

До листопада 2010 року Кримінально-виконавчий кодекс України передбачав два правових режими виконання покарання у виді штрафу: добровільне його виконання засудженим у місячний строк та примусове стягнення державною виконавчою служ-

бою на підставі виконавчого листа, виданого судом, який постановив вирок. До того ж, навіть після відкриття виконавчого провадження засуджений міг добровільно сплатити встановлену судом суму штрафу, без обмежень строку для виконання. Отже, відповідно до старої редакції статей 12 та 26 КВК, виконання покарання у виді штрафу покладалось на органи державної виконавчої служби, що здійснювали свої повноваження в порядку та на підставі Закону України «Про виконавче провадження».

Питанням призначення та виконання штрафу було присвячено немало робіт таких вчених як І. Г. Богатирьов, О. М. Джужа, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников; В. П. Козирева, В. О. Попрас, але внесення змін до законодавства потребують нових досліджень та пошуку шляхів вирішення та вдосконалення порядку виконання та відбування покарання у виді штрафу.

З підписанням 4 листопада 2010 р. Президентом України Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)», який набрав чинності 09.03.2011 р. [1], постало багато питань щодо порядку та умов виконання покарання у виді штрафу.

По-перше, чинна редакція ст. 26 Кримінально-виконавчого кодексу України [2] передбачає, що засуджений зобов'язаний сплатити штраф (або частину штрафу у разі призначення виплати штрафу в розстрочку) у місячний строк після набрання вироком суду законної сили і сам має повідомити про це відповідний суд шляхом представлення документа про сплату штрафу. Тобто, виходячи зі змісту вказаної статті, можна зробити висновок, що покарання у виді штрафу має як виконувати, так і контролювати сам засуджений, тому що не зрозуміло, який орган державної виконавчої влади має контролювати його виконання.

Немає сумнівів, що такий орган має бути, а тому вбачається недоречним виключення з повноважень державної виконавчої служби повноваження щодо виконання покарання у виді штрафу. Отже, якщо залишити у Кримінально-виконавчому кодексі України тільки добровільну форму виконання штрафу, то, можливо, ч.3 ст. 11 «Обов'язки і права державних виконавців» Закону «Про виконавче провадження» має сенс викласти у такій редакції: «...20) вимагати від особи, засудженої до покарання у виді штрафу, представлення документа про його сплату (або сплату частини штрафу у разі призначення його з розстрочкою), робити запити до фінансової установи про здійснення платежу засудженою особою; 21) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Законом та іншими законами.», а ст. 26 КВК України доповнити частиною 5: «Контроль за виконанням покарання покласти на державну виконавчу службу.»

По-друге, у зв'язку з тим, що розмір штрафу може сягати п'ятдесяти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян та з метою надання засудженим особам більших можливостей його

сплати, можливо, доречним буде викласти частину 4 статті 53 Кримінального кодексу України [3] у такій редакції: « З урахуванням майнового стану особи суд може призначити штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до трьох років.», як це, наприклад, передбачено в Кримінально-виконавчому кодексі Російської Федерації [4].

По-третє, якщо щодо заміни несплати штрафу або його частини виправними або громадськими роботами особливих питань не виникає, то щодо заміни його позбавленням волі постає серйозне питання. Чи є доцільним та більш корисним для суспільства витратити додаткові гроші на утримання засудженого, якому прийдеться знаходитись певний час у місцях позбавлення волі, чи, все ж таки, нехай і примусово, але отримати до державного бюджету призначену судовим вироком суму або отримати позитивний результат від суспільно-корисної праці при виконанні громадських робіт? Відповідь очевидна. Отже, можливо, є необхідним знову передбачити у законодавстві норму щодо примусового виконання штрафу. До речі, щодо останнього. Навіть коли законодавством був передбачений примусовий режим сплати штрафу, вбачаються такими, що потребували змін, норми Закону України «Про виконавче провадження». І у старій, і у новій редакції Закону стороною у виконавчому провадженні особа, з якої стягуються кошти, називається «боржник». Видається не зовсім коректним застосування до особи, засудженої до покарання у виді штрафу, такого терміну. Аналізуючи вказаний закон та нормативні документи інших галузей права, боржником можна вважати стороною в зобов'язанні, що виникає з цивільно-правових та інших правовідносин [5], але ніяк не з відносин, що виникають між засудженим та державою під час виконання кримінального покарання. Адже поряд з поняттям «боржник» завжди застосовується поняття «кредитор» або «стягувач», що також важко застосувати до держави в даному випадку, адже ч.2 ст.8 вказаного Закону дає визначення стягувача: « Стягувачем є фізична або юридична особа, на користь чи в інтересах якої видано виконавчий документ» [6].

Отже, вочевидь, слід виділити в окремі статті питання стосовно діяльності державної виконавчої служби під час виконання штрафу та відносин, що виникають в цьому процесі.

Необхідно також звернути увагу на питання відповідальності засудженого у разі несплати засудженим штрафу або чергового платежу (при призначенні штрафу з розстрочкою виплати) та ухилення від його сплати. Необхідно відмежовувати несплату засудженим штрафу у випадку відсутності реальної можливості його сплати та несплату його в результаті ухилення, тобто коли засуджений свідомо, маючи реальну можливість сплатити штраф, не виконує покладеного на нього обов'язку. Зрозуміло, що останнє несе більшу небезпеку для держави та суспільства, а, отже, така особа має нести більшу відповідальність за вказане діяння. Насправді ж, Кримінально-виконавчий кодекс передбачає

у разі несплати штрафу або його частини заміну покаранням у виді громадських, виправних робіт або *позбавлення волі*, а Кримінальний кодекс України, у разі ухилення від його сплати, – виправними роботами на строк до двох років або *обмеженням волі* на той самий строк. Тобто, у разі ухилення від виконання покарання законодавець передбачає менш суворе покарання, ніж при реальній неможливості його виконати. До речі, в жодному з цих нормативних актів немає визначення поняття «ухилення від сплати штрафу».

Знову ж таки, повертаючись до питання органу, який мав би виконувати, або, принаймні, контролювати виконання цього виду покарання, необхідно зауважити, що наразі, при чинній редакції ст. 26 КВК України, майже неможливо визначити та виявити ухилення від виконання штрафу. А, отже, необхідно вирішувати це питання і вносити відповідні зміни до законодавства.

Як бачимо, прийняття Закону України від 4 листопада 2010 «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)», спричинило чимало проблем, які є вкрай важливими і потребують якнайскорішого вирішення.

Враховуючи викладене вище, вбачається необхідним:

1) як варіант, знову передбачити у кримінально-виконавчому законодавстві примусове виконання покарання у виді штрафу і додати до функцій органів Державної виконавчої служби його виконання;

2) в іншому випадку, покласти на органи державної виконавчої служби функцію *контролю* за виконанням цього виду покарання, а, отже, ч.3 ст. 11 «Обов'язки і права державних виконавців» Закону «Про виконавче провадження» викласти у такій редакції: «...20) вимагати від особи, засудженої до покарання у виді штрафу, представлення документу про його сплату (або сплату частини штрафу у разі призначення його з розстрочкою), робити запити до фінансової установи про здійснення платежу засудженою особою; 21) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Законом та іншими законами.», а ст. 26 КВК України доповнити частиною 5: «Контроль за виконанням покарання покласти на державну виконавчу службу.»;

3) збільшити строк виконання покарання у виді штрафу з розстрочкою виплати до трьох років;

4) викласти в окремих статтях Закону України «Про виконавче провадження» положень щодо повноважень та порядку здійснення державним виконавцем дій, спрямованих на виконання примусової сплати штрафу (здійснення контролю за сплатою штрафу) саме *засудженим* до покарання у виді штрафу;

5) дати у кримінально-виконавчому законодавстві визначення *ухилення* від сплати штрафу або його частини.

6) у ч.3 та 4 статті 26 КВК України слова «*позбавлення волі*» замінити словами «*обмеження волі*».

7) привести у відповідність ст. 26 Кримінально-виконавчого кодексу України та ст. 389 Кримінального кодексу України у частині відповідальності за несплату штрафу або його частини та ухилення від сплати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 19-20, ст.142) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2677-17>

2. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/>

3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

4. Уголовно-исполнительный кодекс РФ – глава 5. Исполнение наказания в виде штрафа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uikodeks.ru/vkodeks/uikodeksru/ygolovno-glava5.html>

5. Словник законодавчих термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.1420.0>

6. Закон України «Про виконавче провадження» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/606-14

Статья посвящена исследованию вопроса о порядке исполнения наказания в виде штрафа, основных проблем, связанных с принятием новой редакции ст.26 Уголовно-исполнительного кодекса Украины; предложены пути их решения.

Ключевые слова: штраф, порядок исполнения штрафа, государственный исполнитель, контроль за исполнением штрафа, уклонение от уплаты штрафа.

The article is devoted to the questions of the procedure of execution of penalty, the main problems associated with the adoption of the new edition of art.26 of the Criminal Executive Code of Ukraine; ways of solving are proposed.

Key words: penalty, procedure of execution of penalty, State Executive, control over the execution of penalty, evasion penalty.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2013
